

Ingemar Nordin

Notiser om nyliberalismen

Under rubriken "Notiser" (FT nr 3 -91) skriver en anonym penna om en debatt om nyliberalismen i Svenska Dagbladet. Den igångsattes av Lars Bergström och såg ut att kunna bli givande. Tyvärr klantade kultursidan till det hela rejält genom att avsluta debatten efter blott några få inlägg—trots att fler låg och väntade—och genom att begå det flagranta etikettsbrottet att inte låta Lars Bergström få svara på de inlägg—bl a från mig—som trots allt hade publicerats. Kanske Filosofisk tidskrift inte räds den politiska idédebatt som dagspressen tycks göra allt för att undvika? En lämplig nystart på diskussionen vore i så fall tidskriftens korta notis.

Notisförfattaren har problem med mitt rättighetsbegrepp. Det är dock för mig lite gåtfullt att det skall krävas så många definitionsförsök innan man fått någorlunda kläm på vad en rättighet är för något. Den nyliberalism det är fråga om är helt enkelt vad man i andra sammanhang kallar "libertarianism" eller "klassisk liberalism". Det rör sig alltså om s k negativa rättigheter, dvs skyldigheter att avhålla sig från ingrepp mot andra. En rättighet att göra x betyder här att fysiska tvångsingrepp (eller hot därom) mot den som försöker göra x inte är moraliskt tillåtet. Av detta följer sedan det som notisskribenten så småningom kommer fram till, nämligen att de (naturliga, dvs av samhällen oberoende) rättigheter som enskilda individer har också bör avspeglas i ett samhälles juridiska rättigheter. Eftersom libertarianismen utgår från att varje individ har rätt till sin egen person så bör även lagsystemet tillerkänna individen denna rättighet, både gentemot andra personer och gentemot s k myndigheter. Detta är libertarianismens politiska konsekvenser.

Mot denna rättighetsetiskt baserade nyliberalism anför diverse invändningar i notisen. Jag skall grovt dela in dem i tre kategorier: 1) Är samexistens av olika moraluppfattningar verkligen möjlig? 2) Varför har vi rätt till den egna personen? 3) Rallarsvingar.

1. Den första invändningen vill ifrågasätta mitt påstående att ett nyliberalt samhälle av ministatligt eller anarkistiskt (s k anarko-kapitalism) slag tillåter människor att ha sin egen moraluppfattning

och att leva i enlighet med denna. Men hur skulle nu detta vara möjligt?, frågar sig vår okände skribent. Varken en utilitarist som John Stuart Mill, eller en etisk egoist som Nietzsche (Nietzsche är ett bättre exempel än Ayn Rand, eftersom hon ju faktiskt förespråkar nyliberala rättigheter), eller en altruist, eller en välfärdsstatsförespråkare som Rawls skulle förespråka ett rättssamhälle av nyliberalt slag om de insisterade på att deras respektive moralläror följdes utan inskränkningar.

Självklart är det så. Ingen av dem skulle kunna samexistera fredligt med de andra i något samhälle. Skälet är att deras respektive moralläror i oinskränkt form legitimerar tvångsingrepp mot alla som inte i praktisk handling rättar sig efter dem. Så lever exempelvis vi svenskar i en välfärdsstat som utan att tveka mobiliserar den statliga våldsapparaten mot dem som exempelvis inte vill skicka sina barn till skolan, inte vill göra militärtjänst eller vägrar att betala skatt. Men det är just det aggressivt imperialistiska momentet i vissa moralläror som utgör problemet. De fysiska konflikterna uppstår därför att en del moraluppfattningar skulle, om uppfattningen i fråga vore sann, legitimera tvång mot andra. För att möjliggöra en fredlig samexistens krävs därför en inskränkning av samtliga uppfattningar vad gäller deras praktiska implementation: "Givet att du respekterat andras rätt till sig själva, så bör du handla så och så." Ett nyliberalt rättssamhälle optimerar på så sätt friheten att själv, och tillsammans med likasinnade, leva efter eget huvud, samtidigt som det möjliggör en pluralism av olika moraluppfattningar.

2. Varför skulle vi inte ha rätt att förslava andra? Om exempelvis utilitarismen är riktig så borde det ibland vara både nödvändigt och legitimt att med tvångsmedel få andra att handla utilitaristiskt. Vem har sagt att tredskande människor skulle ha rätt till ett eget liv?

Det finns många försök att moralfilosofiskt motivera rätten till sig själv, alltifrån aristoteliskt-naturrettsliga argument till kunskaps-teoretiska. Namn som A Rand, T Machan, L Lomansky, H Veatch och T Engelhardt är framträdande under de senaste 30 årens diskussion i ämnet. Mitt eget mycket blygsamma förslag hör närmast till den kunskapsteoretiska kategorin. Det är i strikt mening inte ett argument för att vi faktiskt har naturliga rättigheter, utan snarast är det ett argument för att man bör handla *som om* vi har sådana rättigheter. I all enkelhet kan det formuleras på följande sätt: Om det är någon morallära—exempelvis den utilitaristiska—som vill göra gällande att dess företrädare har rätt att, mot min vilja och mot min egen moraliska övertygelse, tvinga mig att handla i enlighet med den, så

tycker jag att det är rimligt att hävda att det är de som har den moralfilosofiska bevisbördan, inte jag. De måste bortom allt tvivel kunna bevisa riktigheten av den utilitaristiska principen. Av detta följer att om ingen kan bevisa en moralisk ståndpunkt som inbegriper tvång mot andra, så har heller ingen någon legitim rätt att göra sådana ingrepp. Dvs, var och en bör handla som om människor har rätt till sin egen person.

Mot detta argument invänder notisförfattaren först att det minsann ingalunda behöver vara så att man inte kan veta vilken moral som är rätt. Ja, det är t o m så, hävdar han vidare, att majoriteten av mänskligheten har en motsatt åsikt. —Tyvärr är väl problemet här att alla de som tror sig veta vilken moral som är den rätta uppenbarligen tycker olika saker. Och hur kan man då påstå att alla dessa verkligen *vet* vad som är rätt? Åtminstone några av dem måste ha fel. Det räcker således inte med att påstå att man vet, man måste även ha bevis. Invändningen att många faktiskt tror sig veta håller således inte. Vidare behöver jag inte kategoriskt avvisa möjligheten av att veta i mitt argument. Om någon med intellektuellt hållbara resonemang kan bevisa att han eller hon har rätt att förslava mig och andra, så skulle jag åtminstone tills vidare vara beredd att acceptera en sådan förslavning. Men tills den dagen kommer så kan jag inte se hur rättskränkningar kan legitimeras.

Den andra invändningen går ut på att försöka skifta över bevisbördan på dem som förespråkar individuell frihet. Men detta är som sagt inte rimligt. Jag behöver inte legitimera, eller bevisa, att folk som vill leva i fred skall få göra det. Visst, det är inte säkert att vi bortom allt tvivel kan veta att vi har personliga rättigheter. Men so what? Jag hyser ingen önskan om att tvinga någon till något, annat än att de skall avhålla sig från fysiska angrepp mot min person. Det moraliskt betänkliga i de militanta morallärorna uppstår då de används för att rättfärdiga övergrepp mot dem som inte accepterar dem. Våldet, särskilt då det angripande våldet, är förnuftets motsats. Bland människor som gör anspråk på att vara förnuftiga och intellektuellt hederliga så är det ett rimligt minimikrav att allt fysiskt tvång bör kunna visas vara legitimt.

Den sista meningen i föregående stycke kan ses som en formulering av den implicata börapremiss som min härledning av respekten för andra personer har. Härledningen finns något utförligare argumenterad i kapitel II i min kommande bok *Etik, teknik och samhälle—ett rättighetsetiskt alternativ* (Timbro, våren 1992). Jag är naturligtvis fullt på det klara med att även en sådan börapremiss kan

ifrågasätts, och att det finns åtskilliga andra punkter som behöver klargöras. Men huvudtanken—att det är de som förespråkar tvång i stället för förnuftig argumentation som har bevisbördan—torde ändå förhoppningsvis vara relativt klar.

3. Rallarsvingarna ser jag snarast som ett utslag av notisskribentens skämthumör. För inte kan man väl exempelvis ta påståendena "...nyliberalernas ideal är ... den amerikanska vilda västern" och "...en nattvaktarstat /kan inte/ förväntas utgöra en garanti mot rättighetskränkningar. Betänk hur det brukade gå till i vilda västern!" på allvar? — Nej, jag tänkte väl det!

Inte heller den andra rallarsvingen är något riktigt argument såvitt jag kan se. Den gäller frågan om privat egendom och dess härledbarhet från postulatet om rätten till den egna personen. I SvD-debatten hänvisade jag till min *Privat Egendom* (Timbro 1988) om detta, och det kan vara lämpligt att göra det igen, särskilt då till kapitel II. Mitt argument för att vi har en sådan rättighet baseras på den Lockeanska tanken att vi får sådana rättigheter genom vårt arbete. Om vi har rätt till den egna personen så har vi automatiskt också rätt till produkten av vårt arbete så länge detta inte inkräktar på andra personer eller på deras egendom. Att bearbeta oägd materia (t ex att plöja upp en bit vildmark) kränker uppenbarligen ingen annan. Alternativt kan en person mot ersättning låna andras mark eller verktyg för att producera ett visst överskott. Vidare kan vi bli ägare till andra skapade ting (t ex smedens redskap eller arbetsgivarens pengar) genom frivilliga byten. På så sätt har varja producent en fullständig rätt till den vinst som han själv, eller som han genom avtalade samarbetsprojekt tillsammans med andra, lyckas åstadkomma. Av detta följer att exempelvis skatter och andra tvångspålagor är illegitima. Notisförfattarens "argumentation" mot detta lyder i sin *helhet*: "Han (dvs jag, IN) tycker att detta antagande är fritt från ockulta trosföreställningar. Det kan nog ifrågasättas. Dessutom innehåller det ett logiskt felslut. Och för övrigt visar det ju inte heller att vi äger de pengar som vi betalar i skatt. Ty dessa pengar är ju inte ting som vi har använt den oägda materien för att skapa."

Dessa ogrundade påståenden föranleder knappast något svar från min sida. Jag har inte lyckats begripa vad det går ut på annat än att de uttrycker ett allmänt avståndstagande från oss som på etiska grunder gör vårt bästa för att smita ifrån skatter och andra statliga trakasserier. Eller har kanske Lars Bergström något att anföra till utpressarnas försvar?